

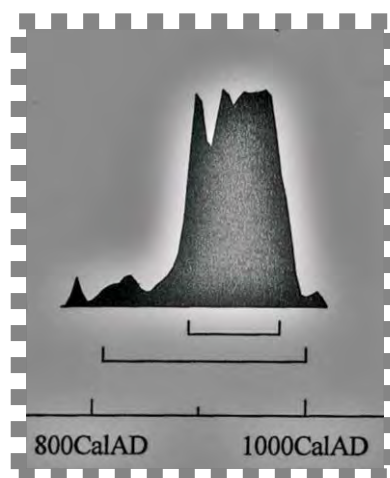
**”att den är urgammal och förmodligen
kan räknas till rikets äldsta städer.”**

Nytt dateringsunderlag för Västerås historia

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

**Fornlämning Västerås 232:1
Stora Gatan, Stadsparken
Västerås Domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland**

Ulf Alström

”att den är urgammal och förmodligen kan räknas till rikets äldsta städer.”

Nytt dateringsunderlag för Västerås historia

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Västerås 232:1
Stora Gatan, Stadsparken
Västerås Domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsbild: ^{14}C dateringen från lager 3 (figur 5) (photoshop U. Alström.)

Rapporttitel från Grau 1754 s. 39.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

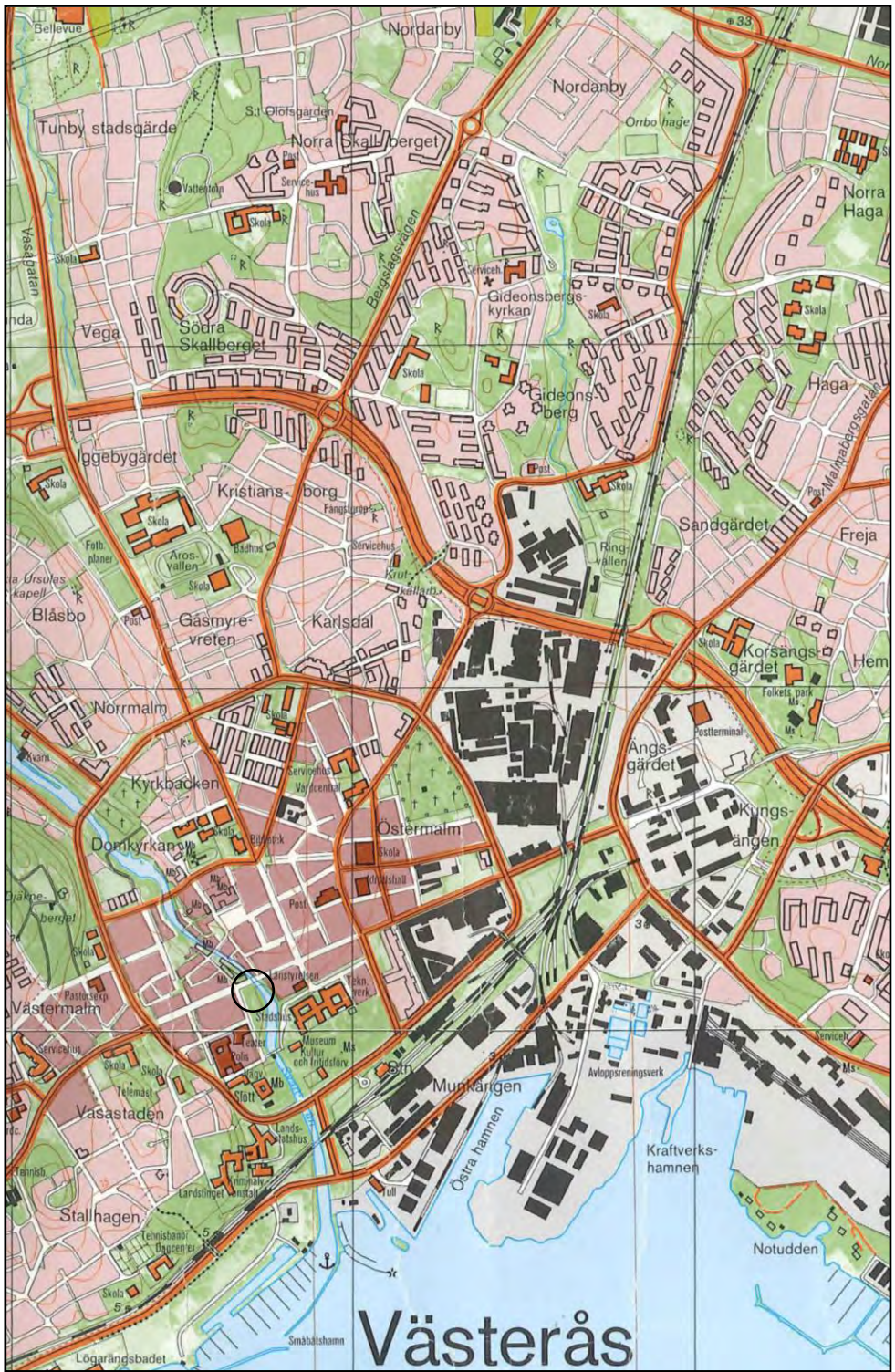
ISBN: 978-91-7453-308-8

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Syfte och målsättning	7
Undersökningsresultat.....	8
Tolkning och utvärdering	10
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial.....	12
Otryckta källor.....	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård har i samband med markarbeten i Stora Gatan och Stadsparken i Västerås utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Området ligger inom begränsningen för fornlämningsområdet Västerås 232:1 vilket betecknar lämningar från medeltid och framåt.

I tre av fyra schakt var tidigare markarbeten så omfattande att ingen ny arkeologisk information kunde utvinnas.

I det fjärde schaktet, som var beläget i stadsparken, ritades en sektion och ¹⁴C prover togs. Dateringarna och sektionsritningen utmynnade i ett försök till fasindelning. Fas 1 som representerar grundläggningsfasen i området dateras till 800–900 talen e. Kr. Fas 2 som dateras till 1000–1100- talen innehåller bl.a. lager 5 som tolkas som rester efter ett golv. Fas 3 dateras till 1200–1300- talen. Lager 11 som dateras till 1300-talet täcker två förmodade golvnivåer varför det är rimligt att datera någon av dessa golvnivåer till 1200-talet.

Inledning

På grund av markarbeten i Stora Gatan och Stadsparken, som ligger inom fornlämningsområde Västerås 232:1, för nya VA-ledningar, reparationer av fjärrvärmeledningar samt ”proppning” av en vattenservice, har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Markarbetena berodde också, till viss del, på att en ny huskropp skulle byggas där det tidigare funnits en offentlig toalett.

Schaktningsövervakningen utfördes under maj och juni 2013 efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2013-10-30 med nr: 431-1878-2013 samt 431-1978-2013.

Arbetet beställdes av Mälarenergi AB som också bekostade den arkeologiska schaktningsövervakningen.

Bakgrund

Figur 2. Stadsparken som den såg ut omkring 1890. Till vänster i bild syns Slottsgatan som kan vara stadens äldsta gata. Gatunamnet nämns dock först 1688 (Gustavsson 1981). (Foto VLM:s arkiv.)

Stadsparken har fram till cirka år 1900 haft ett tätt trähusbestånd som berättar om områdets äldre historia. 1985 publicerade historiken och arkivarien Sven Olsson sin omfattande studie om Västerås byggnadshistoria. I studien konstaterade Olsson att det inom nuvarande stadsparkens utbredning funnits 10 tomter. Tomterna dateras traditionellt till senmedeltid och 1600-tal (Olsson 1985).

Ett fåtal arkeologiska undersökningar har genomförts i Stadsparken. En betydelsefull undersökning genomfördes bl.a. 1989 i samband med att statyn (fontänen) ”Bagarns pojke” skulle flyttas till nuvarande plats. Vid undersökningen framkom daterande fynd som berättar om att kulturlager avsatts i området under 1200–1300-talen. 2009 grävdes ett ledningsschakt i norra delen av parken i samband med anläggandet av en lekplats. Intill statyn ”Bagarns pojke” gavs tillfälle att genom ¹⁴C metoden få en datering av de äldsta kulturlagren i området. Resultatet överraskade något då de två proverna med 95% säkerhet gav dateringar till intervallen 890–1030 respektive 1030–1210 e.Kr. (Alström 2010; Sjöo 1989).

I parkens närområde, på östra sidan av Svartån, uppfördes under 1200-talet Dominikanernas konventbyggnader. Några 10-tal meter nordväst om parken, efter nuvarande Stora Gatan byggdes, senast under 1300-talets början, S:t Nicolai kyrkan (Medeltidsstaden 4).

Syfte och målsättning

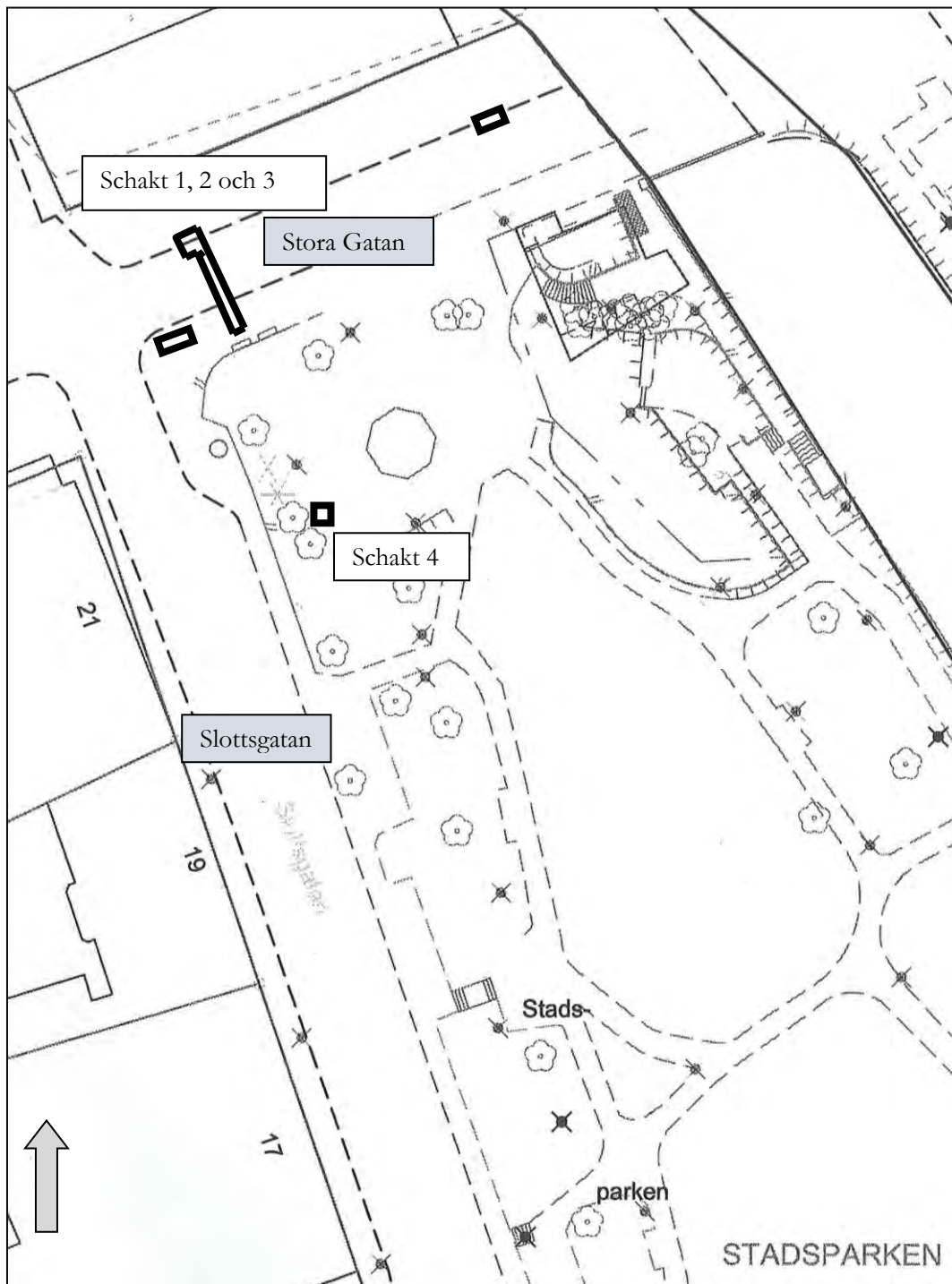
Syftet med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att dokumentera kulturlager och anläggningar som skulle påverkas av markarbetena. Målsättningen var att utvinna kunskap som förväntades bidra till områdets historia.

Om kulturlager och anläggningar påträffades skulle dessa dokumenteras med hjälp av sektionsritningar men även på planritningar om möjligt. I dokumentationen skulle fornlämningens utbredning, bedömning av kulturlager och anläggningar samt karaktär, mängd och bevarandegrad av fynd ingå. Eftersom det sedan tidigare var känt att området hade tidigmedeltida kulturlager ansågs ytterligare information om kulturlagrens ålder vara av stor vikt.

Figur 3. Bilderna visar norra delen av stadsparken där stadens äldsta kulturlager påträffats. Bilderna tagna innan den offentliga toaletten revs och almarna fälldes. På övre bilden syns "Bagarns pojke". (Foto U. Alström 2009.)

Undersökningsresultat

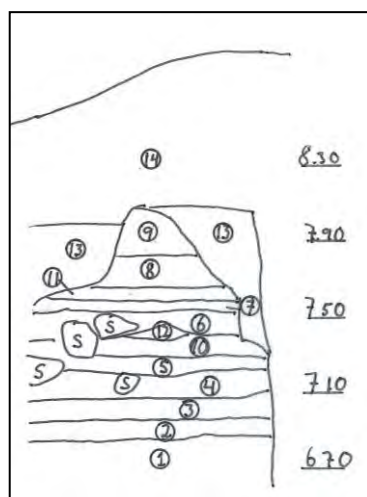

Figur 4. Stadsparckens norra del med schakten 1- 4 markerade med svart linje. Schakt 1-3 var placerade i och i anslutning till Stora Gatan. Schakt 4 var placerat i en plantering i Stadsparcken och hade därför intakta kulturlager bevarade. (Karta Västerås kommun. Skala 1:600.)

I schakt 1-3 (figur 4) som grävdes i anslutning till Stora Gatan påträffades endast fjärrvärmerör ledningar samt modernt fyllnadsmaterial. Längden på schakten var 3-12 meter. Djupet varierade mellan 1,5-2 meter.

Schakt 4 (figur 4) som grävdes i en plantering i Stadsparken var 2,5×2,5 meter stort och 2 meter djupt. Markarbetet föranleddes av att en ledning skulle pluggas.

I schaktets södra vägg dokumenterades en intakt stratigrafi vilket gav tillfälle att tillvarata organiskt material för ¹⁴C dateringar.

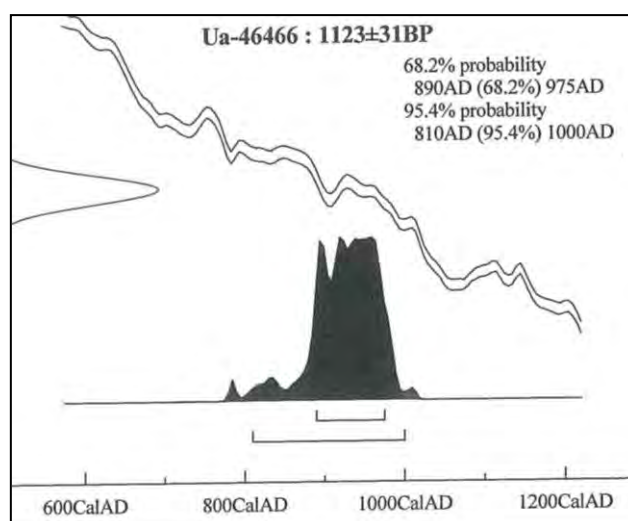
Figur 5. Sektionsritning mot söder schakt 4. 1, blå-grå lera undergrund. 2, ljusbrun omrörd lera med inslag av organiskt material. 3, brun kulturjord blandad med lera. Stort inslag av organiskt material samt kolstänk. ¹⁴C prov från lager 3. 4, rödbrun kulturjord lerblandad med stort inslag av för-multnat organiskt material. 5, Brun lera med organiskt material möjligen en golvnivå. 10, rödbrun kulturjord. ¹⁴C från lager 10. 12, brun lera. 6, brun lerblandad kulturlager med inblandning av sot. Golv ? 7, gråbrun lera eventuell golvnivå. 11, brun lerblandad kulturjord med inslag av kol och sot stort inslag av ben. ¹⁴C från lager 11. 8, brunsvart lerblandad kulturjord med inslag av tegel och stenar. 9, sandblandad kulturjord med stort inslag av tegel. Påförda massor ev. raseringsmassor. 13, påförda massor med grus. 14, planteringsjord. (Sektionsritning efter Ros skala 1:40.)

Ett metertjockt kulturlager konstaterades i schakt 4. Från tre lager utvaldes organiskt material för ¹⁴C dateringar.

Från lager 3 valdes ett ben med motiveringen att kulturlager, som kan liknas vid medeltida stadslager, börjat växa till i området.

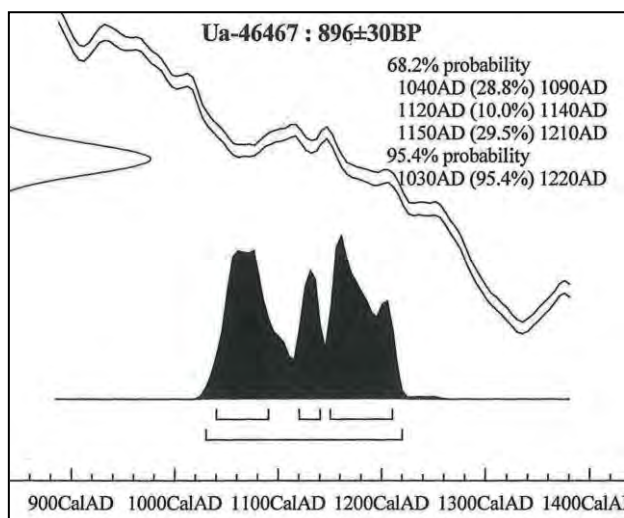
Från lager 10 utvaldes ett ben därför att lagret låg ovanpå det förmodade golvlagret 5.

Samma princip tillämpades för lager 11 som bör försegla dateringarna för de troliga golvlagren 6 och 7 som rimligtvis är äldre än lager 11.

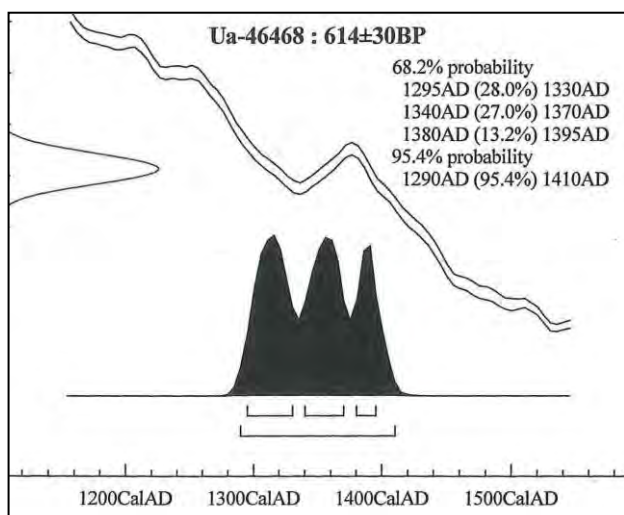

Figur 6. Det djurben från lager 3 som användes för åldersbestämningen kommer från ett djur som med 95% sannolikhet slaktades (dog) under perioden 810–1000 e.Kr. Med 68% sannolikhet kan benet dateras till perioden 890–975 e.Kr. (Pössnert 2013.)

Figur 7. Det djurben från lager 10 som användes för åldersbestämningen kommer från ett djur som med 95% sannolikhet slaktades (dog) under perioden 1030–1220 e.Kr. Med 68% sannolikhet kan benet dateras till perioden 1040–1210 e.Kr. (Possnert 2013.)

Figur 8. Det djurben från lager 11 som användes för åldersbestämning kommer från ett djur som med 95% sannolikhet slaktades (dog) under perioden 1290–1410 e.Kr. Med 68% sannolikhet kan benet dateras till perioden 1295–1395 e.Kr. (Possnert 2013.)

Tolkning och utvärdering

De resultat som utvunnits från schakt 4 i Stadsparken är betydelsefulla. Lager 2 och 3 representerar den första etableringsfasen i området (fas 1). Fasen dateras till perioden 800–900 –talet. Hur byggnaderna sett ut och vilken funktion de haft är okänt tills fler undersökningar genomförts i området. Dock har stolphål dokumenterats i ett närliggande schakt (Ros 2014).

Lager 10 som förseglar fas 2 dateras ungefärligt till perioden 1000–1100 talet. Till fas 2 får därför det troliga lerlagret (5) med organiskt material föras. Lagret 5 har tolkats vara rester av ett golv.

Lager 11 som förs till fas 3 ligger över lager 6 och 7 som båda är möjliga golvnivåer. Lager 11 dateras till 1300-talet. Golven bör därför dateras till 1300-talet eller äldre, dvs. tillbaka till 1200-talet.

¹⁴C-dateringarna som här presenterats och använts i en preliminär fasindelning stöds av tidigare utförda analyser. Vid en undersökning i samma område 2009 gav ¹⁴C-dateringarna indikationer på att området utnyttjades redan under vikingatid (Alström 2010). Ytterligare dateringar med kol-14 metoden som stärker områdets äldsta kulturlager kommer att publicerats av Ros (2014).

1994 undersöktes delar av Slottsgatan som löper väster om Stadsparken. Den arkeologiska undersökningen kunde då påvisa att en tomtstruktur existerat redan i de äldsta lagren med datering till tidig medeltid. I rapporten diskuterades huruvida tomter var utlagda på båda sidor om Slottsgatan. Att så skulle vara fallet ansågs som rimligt (Ros 1995).

De första avtrycken av aktivitet i området kan avläsas i lager 2 (schakt 4) som ligger 6,9 meter över havet. Med hjälp av ¹⁴C bör marknivån med 68% sannolikhet dateras till 900-talet. De äldsta kulturlagren i Slottsgatan som dokumenterades vid 1994 års undersökning har ungefärlig samma nivå som de äldsta lagren i schakt 4 i Stadsparken.

Att de båda undersökningarnas resultat styrker och kompletterar varandra är en rimlig slutsats man kan dra varför även 1994 års dateringar till tidig medeltid i Slottsgatan kan föras tillbaka till vikingatid.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan Västerås 11G:17. Skala 1:20 000.

Schaktplan. Skala 1:600. Grundkarta Västerås kommun.

Ros., J. Sektionsritning skala 1:20

Otryckta källor

Possnert, G., 2013. Resultat av ¹⁴C- dateringar av obrända ben från Stadsparken, Västerås, Västmanland.

Sjöo, R., 1989. Rapport angående schaktkontroll för nyanläggande av fontän i Stadsparken. Västmanlands läns museum. Västerås

Litteratur

Alström, U., 2010. ”Man kan nu intet veta at berätta, enär denne Staden aldräförst blivit anlagd och upbygd...” Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:5. Västerås.

Grau, O., 1754. Beskrivning över Västmanland med sina städer, häradar och socknar (Nytryck 1904) Utgiven av Västmanlands Allehanda. Västerås.

Gustavsson, G., 1981. Gatunamnens historia i Västerås. Västerås kulturnämnds skriftserie nr 6. Västerås.

Medeltidsstaden 4., 1977. Västerås. Raä och SHM Rapport. Stockholm.

Olsson, S., 1985. Idealstad med förhinder – studier i Västerås byggnadshistoria i förindustriell tid. Monografi utgiven av Västerås kulturnämnd. Västerås.

Ros, J., 1995. Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. UV Uppsala Rapport. Riksantikvarieämbetet. Uppsala.

Ros, J., 2014. (i manus)Vikingatida och medeltida stadsbebyggelse i Västerås. Tomtmark intill Slottsgatan. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:8. Västerås

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 13047
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1878-13 2013-10-30
<i>Undersökningsperiod:</i>	7, 13 maj och 12 juni 2013
<i>Exploateringsyta:</i>	35–40 m ²
<i>Personal:</i>	Ulf Alström, Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Stora Gatan, Stadsparken, Västerås Domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanlands län, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	Västerås 11G:17
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF99 TM
<i>Koordinater:</i>	6608886/587104
<i>Höjdsystem:</i>	Rikets
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på Västmanlands läns museum
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades

